

Lakatos Sándor

A mindenkori legkiválóbb primások egyike. (Bp. 1925). Liszt-díjas, a népművészet mestere. Nyolcéves korától édesapja, id. Lakatos Flórián tanította hegedülni, majd Országh Tivadarnál és Zathurecky Edénél tanult tovább.

Pályafutása 1942-ben a Britanniá (ma Béke) Szálló Szondy sörözőjében, apja zenekarában kezdődött.

Később a főváros rangos szórakozóhelyein muzsikált. A Margiszegedi Nagyszálló, az Intercontinental, Royal, Astoria, és Gellért Szálló, valamint a Gundel étterem, és Mátyás Pince volt sikereinek színhelye. 1950-55 között a Magyar Rádió Népi Zenekarának a vezető primása volt.

Közben 1952-ben Párizsban elnyerte a hanglemmez világverseny nagydíját. Az elmúlt évtizedek alatt sokféle játszott zenekarával, a nagyvilág hangversenytermeiben.

A moszkvai Csajkovszkij-teremben, Sydney Operaházban, a New York-i Carnegie Hallban és a Londoni Royal Albert Hallban egyformán kivívta a szakemberek és a közönség elismerését. A brüsszeli magyar étteremben a belga királyi pár előadta a muzsikája mellett.

Külföldön többnyire magyar vagy magyaros jellegű műveket játszik. Liszt Ferenc rapszódiai, Brahms magyar táncai, Hubay Jenő csárdajelenetei és népszerű magyar nóták alkották műsorának zömét.

Feldolgozásai és szerzeményei is szép számmal szerepelnek műsorában. Csak zenekari számokat ír, de egyiknek sem szorgalmazza a nyomtatásban való megjelenését. Itthon és külföldön készült hanglemezeinek száma meghaladja a tízet. A legvirtuózabb magyar cigányprimás – hatása pályatársaira nézve felmérhetetlen értékű. Fia és unokája is primás.

A Romani Jag ellenőrzése alatt Szobatinó árvízkarosult romáit nem hagyjuk bajban

Amikor olvasni fogják a következő számot már akkor Szobatinó faluban, amely az Ilosvai járásban van épülni fog az a nyolc roma ház, amelyek a karosultak részére készültek. Legalábbis evvel biztosított az Ilosvai járás polgármestere, Polincskák Ivan.

A bizottság, aki ebben a faluban 40 házat B kategóriájú árvízkarosultnak talált. A márciusi árvíz által több ház tönkre ment. Így egy fiatal pár Nagyja és Vologya lakása. Egy szobás házuk is oda van mérve? „A háznak, amely a folyópartján van befolyik a víz”

Az ellenőrző bizottság még meg se nézte. A kérvényt sem regisztrálták be” Mária Delkovic, akit elhagyott férje egy gyerekkel. Neki is rossz a háza. Többségüknek a férje szezonmunkán, többen gombáznak. Sokan kéregetnek más megyékben. Polincskák Ivan polgármester szavai szerint a pénz az újjáépítéshez csak azoknak jár, akiknek van személyi igazolványa és házkönyve. Árvízkarosult romák többségének nincs igazolványa és házkönyve.

Emlékeznek rá olvasóink már írtunk Szobatinóról egy cikket. Abban a cikkben írtunk a telep problémáiról Bucskó Ernő kifejezi gondolatmenetét:

– Nem először járok itt. Ismerem Ilosva romáinak történetét.

Azóta jó irányba fordult a sorsunk. Megváltozik a márciusi árvízkarosultak sorsa.

Mint roma beszélgettem az emberekkel. Feleltem a jogi kérdésekre.

Nem elég rendbe hozni a házakat, de meleg is kell, hogy legyen benne. A múlt éven kivájtak egy nagy sáncot, hogy a gázt bevezessék.

A helyi főnökség azt mondta, hogy be lesz vezetve a gáz. Elmúlt kilenc hónap. De a gáz nincs bevezetve.

Az iskola mellett sok embert láttunk. A gyerekek fiatal férfakkal játszottak, akik angolul beszéltek.

Mellettük volt a tolmács. Kintűnt, hogy gyógyszereket osztottak ki a Micsigen egyetemről. "Airo ministres" misszionáriusai.

Dávid Belhing igazgatóval beszélünk.

– A mi orvosi szervezetünk – ez orvosi segély. Különböző járáásokban jártunk.

– Antibiotikumokat, vitaminokat osztunk szét. Voltunk már Kárpátalján.

Nagy lucskán, Pósházán, Szobatinon, és Munkácsan. A beszélgetésbe bekapcsolódott Patricia Pik. Mi tudjuk, hogy a romák közt sok a tbc-ésc. Ezek kis házakban élnek. A beteg nem tudja ellátni magát, mert mindenért fizetni kell. Ez a betegség szociális probléma. A munkanélküliség nagy probléma.

Zékány J., Navrockaja J. ukránból fordította P.B.

Roma értelmiségek arcképcsarnoka

Raduly József

Ha azt mondanám Raduly Józsefről, hogy színes egyéniség, akkor még csak sejténem hogy egyszerre cigány és magyar. Ebből a kettősből tört fényre, elementális erővel az az ember, aki egyszerre szelíd és lázadó, mint a kard, amely a tokjában van, de ha kihúzzák, akkor teszi a dolgát.

Raduly József, „klasszikus” cigány ember, aki eredeti cigánytelepről jött és eljutott Hollywoodig – mint a száz tagú cigány együttes elnök-producere. Raduly József a világ közepéről jött: a gávai cigánytelepről, amelyet a magyarok fertőztek, nevezik, mert az esőzések idején a község szennyét, mocskát ide hordta az áradás. Ilyenkor felméteres vízben közlekedtek a romák.

Közel 500 cigány élt ebben a gödörben – muzsikások és munkás cigányok jól megfértek egymás mellett, szeretetben és békeességben. Az éhezőknek mindig jutott egy tál étel...

A mostoha életkörülmények fiatalon beteggé, nyomorékká tették a romákat – így volt az Raduly József szüleinek esetében is. Ha nincs a 21 évvel idősebb testvér, Raduly Gyula, aki „apakém” tanította Raduly Józsefet, feladva ezzel saját továbbtanulási esélyeit. A kis Jóska már három évesen cimbalmozott – de mivel a családjában nem volt primás az édesanyja kiostozta Jóska ezt a szerepet, hogy a családon belül kilgyen a zenekar...

Hetedik osztályban érdemtelentül egyest kapott, s mellé egy elhordozhatatlan megaláztatás is párosult, amely ellen még a gyermeki öntudat is föllázadt. Raduly Jóska összeszedte a cókánkját és a hegedűjét és világáig indult – ez Újfehértóig tartott, ahol bátyja

Raduly Gyula élt. József itt fejezte be jeles eredménnyel az általános iskolai tanulmányait, majd beiratkozott a mezőgazdasági technikumba, amelyet a mezőgazdasági főiskola követett. Aztán főgágronomus lett, ami a cigány ember részéről nem kis teljesítmény. Raduly József a sikereit Isten végtelen kegyelmének és jóindulatának tekinti. Az Állami és Jogtudományi Egyetemen nyolc szemesztert végzett el – munka és a tanulás meghaladta a lehetőségeit, a vizsgákra egyszerűen nem maradt ideje.

Raduly József cigány közügyekkel foglalkozó embernek tartja magát. Az ő olvasatában azért nem politikus, mert még nincsenek meg azok a feltételek, amelyek biztosítanák azokat az érdemi lehetőségeket, amelyek valódi esélyt adnának a roma ügynek...

Józsefnős, két felnőtt gyermeke van, akik a vendéglátóiparban és a divatszakmában dolgoznak.

Nagyon sokat köszönhet feleségének, aki türellemmel és kitartó szeretettel biztosítja a családi fészket. Raduly Józse misszionárius tekinti az életét. A cigány ügy alázatos szolgálja kíván lenni.

Egyszerre vallja magát cigánynak és magyarnak – egyiket sem helyezi a másik elé. Mássága és magyarsága együtt lélegzik, mint a tudó.

Raduly József vissza – visszatér a gyökerekhez, hogy erőt merítsen abból a tiszta forrásból, amelyből identitása táplálkozik – mert a gyökerek elhagyása egy olyan tagadást jelentene, ami származásának feladását eredményezné, s ezzel saját létének eredetét tagadná meg... Ugye milyen képtelenség?!

Rácz Lajos, „Lungo Drom”

Bármennyire is sablonos a cím, igazából helytálló. Egy fiatalember minden vágya az volt, hogy bekerüljön a magyar zenei életbe, de se ösztökötései, zenei múltja sem volt. Hogy akkor mije volt? Határozott elképzelése, erős akaratereje és meglehetősen kitartása. A jelek szerint ennyi is elég lehet néha. Erre bizonyították a Romantico.

A szóban forgó fiatalember Gyöző, elhatározta, hogy együttess szervez, ami

Romantic

Egy álom megvalósul

nagyon bátor dolog volt valakitől, aki 95 májusában tanult csak meg magyarul. Otthon, Salgótarjánban ugyanis egy kevert nyelvet beszéltek. A palóc és roma nyelvek mixével nem sokra ment volna a fővárosban, ahová sűsűn járt fel, hogy ötletét végre eladhassa valakinek. 1998-ban összeakadt Orbán Tamással, aki lehetőséget látott Gyözőben, némi plusz hozzáadásával. Ez szorgos tagkeresésben nyilvánult meg, melynek végén összeállt a Jónás

együttettek. A dalokban fellelhető egy kis latin zene, world-music és mivel a tagok nem tagadják meg származásukat a roma folklór is. Talán latinos hangzás miatt figyelt fel rájuk Enrike Iglesias, hiszen a fiatal világsztár előzene k a r a k é n t léphettek színpadra. Sőt Enrike a VIVA Televízióban adott interjújában is népszerűsítette a Romantico. Ezzel egy időben készített új kis lemezeket, Visszatérhetem címmel.

Az enrike Jónás ötlete volt – bár sajnos nem túl szivderítő élménye kapcsán. Egyik kedves barátja emlékre írta, aki 24 éves korában meghalt.

Hamarosan pedig az Irigy Hónaljmirigy is a Romantic bőrébe bújjik, hiszen Mirigyék kiszemelték őket. A trió kiváncsián várja, hogy milyen meglepetéssel áll elő a paródia-banda.

Továbbra is hűek maradnak mottójukhoz – melynél jobbat egy Romantic névű csapat is választhatott volna: „higgyünk a szerelemben”!

Cs.É.

• ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА •

Росія

25-26 червня ц.р. у Санкт-Петербурзі проходив Міжнародний "круглий стіл" з проблем ромів під егідою Ради Європи. У роботі "круглого столу" взяли участь близько 50 представників ромських організацій Росії з Тульської, Пензенської, Самарської, Калінінградської, Оренбурзької та інших областей, де роми проживають компактно, а також з міст Москви та Санкт-Петербурга. Було проведено кілька загальних дискусій з питань освіти ромів в умовах багатонаціонального міста (регіону), функціонування і фінансування шкіл меншин, роль громадських організацій, батьків і вчителів в організації навчання, досвід та перспективи етнокультурної освіти.

Україна

Численних глядачів та слухачів днями зібрав у Національному палаці "Україна" у Києві творчий звіт майстрів мистецтва та народної творчості нашої області "Чарівні мелодії Закарпаття".

Австрія

У травні ромський театр "Рома" показав у Відні виставу "Юбілаум", автором якої є Джордж Габорі. Режисер-постановник Обрад Яванович.

Пікетування міськради Харкова

Кілька ромських родин, активістів фонду "Ламарі" у Харкові, 5-го липня під стінами міської ради вимагали відставки голови управління боротьби з незаконним обігом наркотиків і припинити генцид проти ромів.

Геноцид вони вбачають в арешті кількох своїх лідерів. Правоохоронці стверджують, що саме зусиллями голови і активістів фонду "Ламарі" у Харків надходили оптові партії наркотиків, які потім розповсюджували самі ж роми.

Пікетники ці звинувачення відкидають і заперечують, що наркотики їхньою керівниками підкинули міліционери, які курують міський наркобізнес. Водночас один із керівників харківських правоохоронних органів говорить, що пов'язувати дві проблеми - геноцид і наркотики - не варто. Бо за кілька останніх років порушено близько 200 кримінальних справ за фактами розповсюдження наркотиків ромами.

За повідомленням ТСН

Губернатор радиться з лідерами нацменшин

3 липня у приміщенні науково-культурного центру національних меншин Закарпаття (м. Ужгород) відбулася перша зустріч новопризначеного губернатора області (ще в недавньому начальника ГУ МВС України в Криму) Геннадія Геннадійовича Москаля з головами культурно-національних товариств краю.

Під час короткого, але промовистого знайомства лідери національних меншин розповіли про свої досягнення та проблеми, які на сьогоднішній день їх хвилюють. Останніх виявилось багато і пов'язані вони головним чином із фінансовими труднощами, з якими доводиться боротися громадським організаціям.

Пан Москаль наголосив, що область на даний момент знаходиться у великій фінансово-економічній кризі, тому, в першу чергу, будуть підтримуватися ініціативи, направлені на підняття економіки в регіоні. В свою чергу новопризначений губернатор також пообіцяв по можливості всіляко

сприяти розв'язанню актуальних питань сьогоднішнього. Зокрема, вирішено було направити лист-звернення до прем'єр-міністра України пана Кінаха, аби вирішити питання з оподаткуванням літератури, яка завозиться для освітніх закладів та національних товариств з-за кордону. Адже митний податок на таку продукцію становить 5,5 відсотка від її вартості, що є у фінансовому плані вельми відчутним. Окрім того, у Кабінет Міністрів буде надіслано листа з вирішенням оподаткування коштів від гранту, який виграло товариство угорської інтелігенції КМКС (голова пан Дупко) для закупівлі зернових культур, розмір якого становить 500 тис. у.о.

Присутні привітали генерал-лейтенанта Геннадія Геннадійовича Москаля з його новою посадою та з поверненням на Закарпаття.

На знімку: Г.Г. Москаль на зустрічі з представниками нацменшин.

Наш кор.

- Пані Вагнерова, з чим пов'язаний ваш візит на Закарпаття?

- На Закарпаття я приїхала на запрошення церкви Живого Бога, до якої теж належу. Це вже не перший мій візит. Торік я приїжджала в складі американсько-чеської групи, яка мала на меті ознайомитися з проблематикою даного регіону. Теоретично ромські проблеми мене тоді вже цікавили два роки, і я спостерігала за роботою моїх чеських колег, які їздили до Коломиї та на Міжгірщину. Від Чеської християнської спільноти на Закарпаття приїжджало вже кілька груп, які співпрацювали з головою товариства "Невіне" Йосифом Вірагом, і які спрямували свою діяльність на Мукачеву та довкілля. Де, власне, й вдалося реалізувати проект ромських шкіл та допомоги таборам. Минулоріч це було своєрідне картографування області, а тепер я приїхала допомогти у роботі ужгородському пастирві Іванові Винницькому, який піклується про вірників з табору, що по вулиці Тельмана.

- Чи бачите ви перспективи розвитку подібних шкіл невідомого типу на Закарпатті?

- Звичайно. Коли я приїздила минулого разу, то мені це здавалося неможливим. Була велика потреба у таких школах, але для цього були обмежені можливості. Мені здавалося, що для цього потрібен був дуже тривалий відривок часу. Тим більше, що у скрутному становищі в Україні опинилися не тільки роми, але й громадяни інших національностей. Та минулого тижня, після відвідин Мукачева, від побаченого я сповнилася натхнення. Адаже за такий доволі короткий строк, вдалося так багато зробити. Я побачила, що освітою ромських дітей зацікавилися багато ромів. Вони зрозуміли, що це їхнє майбутнє. І намагаються працювати у даному напрямі, але, на мій погляд, трохи розрізані. Потрібно більше концентрувати й об'єднувати свої зусилля й направити дії на досягнення спільної мети. Але наголошую, що це мій власний погляд стороннього споглядача. Я ще досить мало знаю про ситуацію в краї, аби конкретніше висловитися з приводу цього питання.

- Чому вас зацікавила ромська проблематика?

- У ромського населення Чехії

**Анна Вагнерова:
"Роми в Україні мало поважають себе"**

Спостерігаючи за соціальними змінами у ромському суспільстві за останні кілька років, не вазько запитимити, що позитивні зміни відбулися в таборах, де діють різного роду християнські церкви, особливо свавільського спрямування. Вже не візнітаї табори у селах В.Доб-свагельського спрямування. Вже не візнітаї табори на Перечинщині, табір Мукачевь, що на Ужгородщині, Тур'я Пасіки на Перечинщині, та його ва та раду інших населених пунктів. До речі, щодо останнього, то його вагати можна вважати взірцем. І велика заслуга у цьому членів ромського товариства "Невіне", які теж є вірниками церкви Живого Бога. При товаристві діє недільна школа, благодійна їдальня, кінозал. Все це стало можливим завдяки ініціаторам та лідерам об'єднання і, зрештеш, меценатам. Основну фінансову підтримку для функціонування школи та їдальні отримали місцеві роми від закордонних релігійних організацій. Однією з них є Християнська спільнота Праги, представниця якої нещодавно відвідала Закарпаття. Розмову з нею пропонуємо до вашої уваги.

подібні, хоча й не такі глибокі проблеми. У моєму оточенні та у церковній парафії є кілька хороших знайомих ромів, яких я знаю вже тривалий час і які ознайомили мене ближче з даною проблематикою. Ці питання стали для мене близькими, бо у соціальній сфері я вже п'ятий рік працюю для потреб єврейської громади Чехії, а ромський та єврейський етноси мають багато спільних ознак.

- Чи багато чеських ромів відвідують вашу церкву?

- Ні, бо у нас існують окремі специфічні ромські церкви. Окрім того, у Празі наявний великий відсоток багатих ромських родин, для яких потреба на соціальному поділлі не є настільки актуальною. Роми Чехії знаходяться у набагато кращому становищі аніж

у Словаччині, не говорячи вже про Україну.

- Що б ви побажали українським ромам?

- Головне, аби всі пізнали Бога, й через це пізнання краще зрозуміли самих себе. Адаже для народу дуже важливо відчувати своє значення, знати свої традиції. Бо це є початком того, щоб людина у серці своєму піднялася й почала усвідомлювати своє призначення. Я побачила, що роми в Україні мало поважають себе. І хоча Господь нам допомагає, потрібно, щоб і роми були активнішими й не байдужими до власної долі та долі своїх дітей.

На знімку: Анна Вагнерова (третя зліва) з представниками асоціації "Екргіне".

Розмову вела Наталія Герцер

Нас читають і на... Філіппінах

Кількість відвідувачів нашої веб-сторінки із різних країн. Наводяться середньодобові значення за статистикою за 171 день.

Україна	%
Україна	39,6
США	15,8
Росія	5,8
Німеччина	5,4
Угорщина	4,6
Великобританія	4,2
Франція	2,9
Швейцарія	2,5
Литва	2,1
Чилі	1,7
Канада	1,7
Австрія	1,2
Словаччина	1,2
Греція	1,2
Італія	1,2
Румунія	1,2
Нідерланди	0,8
Ізраїль	0,8
Чехія	0,8
Бразилія	0,8
Філіппіни	0,4
Польща	0,4
Португалія	0,4
Естонія	0,4
Швеція	0,4

З пошти "Романі Яє"

Роми Золотоноші вирішили вступити до Асоціації "Екргіне"

18 червня цього року в м. Золотоноша на Черкащині відбулися збори громадської організації ромів-сервіс. Вони переросли у невеличкий з'їзд. Адаже приїхало багато гостей з інших регіонів і міст України. Скажімо, Петро Стеценко з Києва, Леонід Калина з племенником Миколою із Дніпропетровська, Іван Коюк із Свердловської області, з м.Сніжне, що на Донеччині, прибув Станіслав Бамбула, з Ужгорода - Людвіг Олекса, з Пререклава-Хмельницького на Київщині присутніми були постійні учасники зборів Іван Онук, Віктор Злий, Микола і Грицько Мартиненки.

Учасники зборів поділилися останніми новинами у своїх громадських організаціях, ознайомилися з останніми номерами газети "Романі Яє".

На порядок денний було винесено п'ять питань. Найголовніше - про вступ громадської організації ромів Золотоноші до координаційної ради Асоціації "Екргіне". Висловилися з цього приводу позитивно.

Йшла також мова про необхідність надіслати листа у Швейцарію, де працює фонд допомоги постраждалим від Холокосту. Також провели передплату на місцеву газету "Златокрай".

В. Бамбула,
голова громади міста Золотоноша.
P.S. Чекаємо свжих газет!

Вельмишановний, пане Євгене!

Завершилися два роки з часу виходу на Закарпатті ромської народної газети "Романі Яг", яка з'явилася у світ, завдяки Міжнародному фонду "Відродження". Хотілося б почути з цього приводу Вашу думку і як читача, і як керівника Фонду.

Є. Бистрицький. - Вихід газети, до того ж ромської, це значна подія. Вона, мов дзеркало: є можливість подивитися на себе прямо і збоку, усвідомити свої потреби, тобто, що ти можеш і що необхідно змінити. Газета - колективний організатор самого життя, в даному випадку життя ромського народу і, в свою чергу, може тільки привігати колектив, який зумів впасти з своїм завданням. Зрозуміло, не всі номери були однакового рівня, особливо перші місяці. Необхідно, щоб газета приділяла увагу кожному товариству, його лідерам, відображала життя різних груп ромського населення, тобто не лише тих, які гуртуються навколо "Романі Яг", але й поза цим товариством, висвітлювала їхню громадську і суспільну діяльність.

А які на ваш погляд, пане Євгене, перспективи розвитку нового видання з всеукраїнським статусом.

Є. Бистрицький. - Газета, яка б розкривала життя ромів різних регіонів України - на часі. Фонд вітає такий крок. І якщо з'являється

й інші газети, радіо на території України це абсолютно правильно. Правда, необхідно, щоб була відповідна координація дій. Газета з всеукраїнським статусом значно розширить свої можливості та вплив на владні структури.

Асоціація ромських громадських організацій "Єкгіне" ("Єдність") виступила ініціатором

Рома"), Одеська ("Романо Конгресо"), Черкаська ("Аме Рома"), Львівська ("Самбірський Рома"), Чернігівське ("Неве Рома"). Найближчим часом розглядатимемо вступ у Координаційну Раду ряду інших організацій. Як ви ставитеся до цього нашого почину? **Є. Бистрицький.** Я гадаю, що

буде узгоджувати ці інтереси на більш-менш виваженій основі, вона виконуватиме свої функції. Подібна Координаційна Рада буде мати дорадчий голос при фонді. Панорама українського життя набагато ширша. Я гадаю, що такою вона є і для ромського народу, котрий має не тільки свої власні потреби, але й мисить вра-

першого року розвитку газети "Романі Яг". Проект ромського радіо почав діяти 8 місяців тому. Український журналіст Федір Шандор почав готувати ромські програми, в яких розповідав про ромську історію та культуру на основі ромського пісенного матеріалу, колекції музики (близько 120 дисків), які надав фонду відомий ромський митець Ігор Крикунов. Перший етап тривав близько 3-4 місяців. Програми виходили на комерційному "Радіо 107,2FM" і тому періодичність виходу була прив'язана до нього. Вони ставилися не у самий проїм-тайм, умовно кажучи. Крім того, це не є самодостатнім радіо, а представництвом радіо "Довіра" і тому, в першу чергу, ставилися питання радіо "Довіра".

Встановлено, що Ф. Шандор записав близько 60 радіопрограм, які є у нас на диску. Наступним етапом стало залучення 12 ромів (кілька осіб з "Романі Яг") до створення радіо-програм. Паралельно розпочався нелегкий процес ліцензування радіо. На сьогодні проект ромського радіо знаходиться в 100 днів від отримання власної самостійної ліцензії на окрему частоту. За цей час обладнана продакшен студія, яка працює в місті, так звана мовленева студія. Завданням цього етапу було не сплести випускати програму, а навчити людей майстерності, аби вони могли створювати власне програми.

Газета, мов дзеркало

Бесіда шеф-редактора газети "Романі Яг" Аладира Аома з виконавчим директором фонду "Відродження" п. Євгеном Бистрицьким.

ром створення Координаційної Ради з розв'язання болісних ромських проблем. Сьогодні в неї вступили, крім 16 закарпатських регіональних організацій, ще шість організацій з-за меж нашої області, зокрема це Харківська ("Аме

така форма самоорганізації потрібна. Відкриється можливість успішніше розв'язувати проблеми ромського населення, а їх безліч, починаючи з медичної і закінчуючи житловими тощо. Мене та й весь фонд "Відродження" турбує одне питання: відчувається якесь прихована боротьба між лідерами. А для справи краще діловий тон взаємостосунків.

Ми б не хотіли, щоб Координаційна Рада з часом перетворилася в свиту короля, який одноособово приймає рішення. Я абсолютно підтримаю це об'єднання, якщо Рада, складатиметься з представників максимальної кількості організацій, які є ризними, і між якими існують певні протиріччя і суперечності. Коли Рада

ховувати потреби всього суспільства. У цьому смислі програми "Ромі України".

Вельмишановний пане Євгене. Нам відомо, що на створення ромського радіо на Закарпатті у 2000 році було виділено грант на суму 42.000 доларів. Чи хтось із працівників фонду володіє інформацією, що радіо мовчить?

Є. Бистрицький. Ваше питання переадресовую присутній при нашій розмові менеджеру програми "Засоби масової інформації" та "Ромі України" Оксані Волошенюк.

О. Волошенюк. - Ромське радіо не мовчить. Будь-який проект мусить пройти шлях становлення. Так само, мені здається, було і

Від Ла-Маншу до Ужгорода, здається, руку простягнула...

З другого по четверте липня 2001 року в Ужгороді проходить семінар за Міжнародним ромським проектом RIPPLE ("Вплив ромів на політику і практику в містах Європи"), який був організований групою по правах меншин і спонсорований NLCB UK за напрямками: освіта, засоби масової інформації, права людини, менеджмент. Проводила семінар його координатор Нікі Торорде.

Ця миловида та молода менторка - керівник проекту - якось одразу привернула увагу слухачів. Найстаршому з них 21 рік, а наймолодший - 17. Юнаки і дівчата зацікавлено слухали Нікі. А в короткій перерві відбою не було від запитань. І майбутні журналісти, і правники, і педагоги, і керівники ромських організацій цікавилися не тільки почутим і напрохнут дохідливої та оригінальної лекції Нікі, але й тим, як живуть і маються рому туманного Альбйону.

Пропонуємо увазі читачів експрес-інтерв'ю з керівником проекту пані Нікі Торорде.

Що ви, пані Нікі, відчули, ступивши на українську землю?

- Я приїхала до вас з Санкт-Петербурга, де 25-26 червня пройшов "круглий стіл" з проблем ромів Росії. Дорога була досить довгою і втомлювою. Із вікон вагона бачила людей, зелені Карпати. А на станцію в Ужгород приїхала пізно вночі. Отже, тільки вранці, ідучи в редакцію "Романі Яг", трохи ознайомилася з містом.

Чому ви стали займатися ромськими проблемами?

- У 1997 році у Великобританію прибула велика група ромів з Чехії і Словаччини. У періодичній пресі з'явилось чимало публікацій з цього приводу. Про біженців відкукувалися негативно, а про ромських біженців - тим паче. Аналіз цих публікацій був основою мого дослідження. Так я почала займатися проблемами ромів у Європі.

Розкажіть нам про себе?

- Я належу теж до групи національних меншин у Англії. Народилася на невеличкому острові Гензі, що знаходиться у групі островів у протоці Ла-Манш. Там закінчила школу, і у 1986 р. вступила у Лондонський університет, де вивчала мови і політику. Після закінчення спочатку викладала англійську мову для іноземців в Німеччині та Японії. Від 1997 року працюю у групі по правах національних меншин (Minority Right Group), де займаюся вивченням становища ромів.

Як ви довідалися про ромів України?

- Спочатку ми мали відомості про ромів Одеської області. Під час міжнародної конференції, яка проходила у Празі у 1998 році, познайомилася з Аладаром Адамом, у нас налагодилось робочі стосунки.

У яких ще країнах ведеться робота за програмою "RIPPLE"? Який результат цієї співпраці?

- Ця програма залучила до роботи представників семи країн. Ми вже працюємо за цією програмою 3 роки. Є вже багато позитивних результатів. Учні-ромі поліпили свій освітній рівень, пройшли ряд спецкурсів з англійської мови, комп'ютерної техніки, поліпили їхнє самоусвідомлення, налагодили контакти з органами місцевого самоврядування. Вважаю, що це наслідки роботи не тільки організації MRG, а й моя особиста перемога.

Розкажіть про вашу поїздку до Росії?

- Крім роботи в MRG, я працюю радником у Раді Європи з проблем ромів. Тому взяла участь у "круглому столі" у Санкт-Петербурзі з цього питання.

Протягом двох днів ми обговорювали ситуацію, яка склалась у Росії щодо ромів. Нам була надана інформація про кількісний склад ромів за переписом, проведеним у січні 2001 року. Так, загальна кількість ромів - це близько одного мільйона. Найбільше ромів проживає у Волгоградській області - близько 70.000 чоловік. Роми Росії активно виступають за збереження національних та культурних традицій. Запропонували "Програму комплексного підходу по вирі-

На знімку: Нікі Торорде (третя зліва) з учнями.

шенню питань розвитку ромського населення."

Рік тому був проведений перший подібний "круглий стіл", на якому зібрались лідери ромських організацій Росії та представники міністерств та відомств з питань національних меншин. Рада Європи цікавилася становищем ромів Росії ще рік тому. "Круглий стіл" засвідчив, що ситуація не змінилась на

краще. Немає реальної підтримки місцевих органів влади. Тому знову виникла необхідність зібрати всіх представників за одним стіл, аби налагодити контакти.

Чи маєте ви намір ще приїхати до України?

- Так. Гадаю, що у жовтні місяці ми ще раз зустрінемось.

P.S. Наша газета у разі приїзду п.Нікі подасть розлоге інтерв'ю.

У мальовничій околиці Ужгорода - "Радванки" народився відомий поет Дулоа Ішван (Дендеш). Мешканці гордяться цим іменем. Своєю часу тут добре жили ромамі мали роботу, діти ходили в школу. Часи змінилися. Зараз наша держава в економічних негараз-

36 літ за кермом

дах. Значне число мешканців "Радванки" ледве зводять кінці з кінцями, безробітні. Сьогодні ми розповімо про рома, якого поважають, і намагаються під час різних скорочень зберегти на роботі. Це - Човка Ласло Бергалонвич. Якщо ми написали, що жителі "Радванки" пишуться відомим поетом, то такою ж знаменитістю є і Ласло Бергалонвич. Його знають і до Росії, і діти.

Народився він у "Радванці". Закінчив свого часу першу в Європі ромську школу, яка знаходилась у мікрорайоні "Шахта". Працював перша машина, то її передали молодому водію. І ось уже 36 років за кермом.

Про хорошу роботу водія було вміщено нарис у обласній газеті "Закарпатська правда" - "Циганська доля". За роботу був удостоєний медалью "Ветеран праці".

Чимало має і грамот. Навіть від Міністра житлово-комунальних служб. Був і громадським інспектором руху.

Дружина пана Човки теж працює в комунальній техпрацівницею. У подружжя Човків семеро дітей. Во вони трудювачі. Старший син Ласло перейняв батьківську естафету - 20 років працює на машині. Донька Лариса - три роки трудиться нянекою у ромському дитячому садочку. Ії теж цінують за працю.

У Ласла Бергалонвича 10 онуків і 5 правнуків. Во вони люблять слухати, коли дідусь розповідає про своє життя, як вчився на водія, як пересів з воза на машину.

Б. Горват

Постраждалих ромів не залишено у біді

Коли ви, дорогі читачі, отримаете цей номер газети, уже в с. Собатино на Іршавщині на старій (новій) вулиці повним ходом йтиме будівництво 8-ми будинків, мешканці яких потерпіли від безрезневої повені 2001-го року. Так нас заповнили напередодні, себто 18 червня цього року, голова міськради Іван Іванович Палінчак (село належить до міськради), а також головний архітектор, інші відповідальні працівники. А вже Президент України дав чітке завдання: необхідно реалізувати весь комплекс відновлювальних робіт до кінця року, відновити найбільш життєвоважливі об'єкти до 1 вересня і забезпечити постраждалих житлом до листопада поточного року.

Хто ж ті господарі, які з таким нетерпінням очікують початку нового будівництва своєї хати? Це - М.Б. Буршак, М.А. Титченко, Н.О. Олач, Н.І. Чава, О.Б. Габокан, Н.О. Лакатош, В.І. Лакатош, І.В. Нагорна.

Водночас районна комісія, яка працювала у цьому селі, визначила: 40 будинків слід зарахувати до категорії "Б" (забезпечення будівельними матеріалами).

Карти - червона, зелена - категорії. Навіть ті з ромів-старожилів (із Собатино), які з трудом виводять під різними документами власні підписи, знають, що це таке. А вже не варто говорити про школярів, молодь. Пошкоджено па-

водком 2001-го теж чимало будівель. Звісно, як вони у тих, хто, зводячи хату, не мав плану, викопував фундамент на окрайчиків землі, незважаючи на те, що поруч потік, в який при сильних дощах, снігопадах із гір стікають води.

Ось молоде симпатичне подружжя - Марійка та Володя Нагорні. У них уже двійко дітей. А жити на даний час (у з трудом спорудженому однокомнатному будиночку) уже боляко. Чому? "Через хату, що коло рчки, вода

пройшла. Комісія ж і не заглянула. Заяву не хотіли зареєструвати, бо зведена самобудом."

У Марини Демкович, котру покинув із малою дитиною чоловік, теж не хата, а щось ніби на зразок сараю! Зорі через дах видко.

Йосип Бумбі переїхав жити у Собатино з Кушниця. Зостався сам, а тут буде серед своїх людей. Самотужки почав зводити дім.

Переслухали у селі кілька десятків господарів родин. У переважній більшості вдома жінки - чоловіки подалися на сезонну працю або ж найматися на роботу до людей, дехто пішов за грибами, а окремі - просити бодай харчі.

Споруджуватиме новобудови восьми будинків буде Іршавське ПМК - 1. Затримка виїшла, за словами І.І. Палінчака, через те, що виділені державою гроші повинні надходити на особисті рахунки ромів, які слід було уже відкрити. Чому це не всі зробили? Нема у багатьох будинкових книг, паспортів.

Наш коментар

Наші читачі, воєвче, пам'ятають сторінку, підготовлену першою визною редакцією "Романі Яг" у Іршавський район (газета від 24 жовтня 2000-го року). Тому не переказуваємо проблем жителів села Вони, як і в інших, - у багатьох відсутні паспорти, суцільно безземелья, безробіття і т.д., і т.д.

Вислуховуючи керівників міста, (а до розмови долучилися вже і голова гуманітарної комісії В.В. Козенюк, і архітектор міста Т.В. Рамін), які говорили, як важко їм розв'язати проблеми з початком будівництва.

Свої пропозиції та побажання висловив заступник голови Закарпатського культурно-просвітницького товариства "Романі Яг", юрист, заслужений працівник культури України Ернест Бучко:

- Я не вперше у ромів Іршавщини. Торік, у жовтні, своє відрядження підсумовували у райдержадміністрації. Нас уважно вислухали - голова райдержадміністрації і районної ради С. Бобик, заступник голови райради Є.С. Свидиленко та заступник голови райдержадміністрації Євген Савко. Від того часу, а в цьому році свідчився, дещо поліпшилася ситуація. Взяті на облік сім'ї, які потребують допомоги (окремим її надано). Наочно бачимо, що й до ліквідації березневого паводка 2001-го влада поставилася серйозно.

Як ром і людина, котра бесдувала з жителями с. Собатино, давала їм юридичні роз'яснення, радила виходи з важких ситуацій, з відповідальністю скажу, знаючи ромський менталітет: за новобудову мають відповідати ті, які її взялися споруджувати. А щоб був контроль і за роботами, і за будматеріалами, треба прийняти на роботу (все одно організація без найманих робітників не обходиться) працездатних членів сімей. Ось яка зводиться релігійною громадою церква! Бачимо, окремі роми отримали роботу.

Ідея п. Бучка була прийнята з

інтересом. Гадаємо, що її врахують. Адже це бачення ситуації людиною, яку знає чимало ромів, юристом.

Аби докладно не зупинятися на кожній скарзі, яку почули в селі (а найбільш болісні взяли, як кажуть, до уваги, аби розглянути і вжити заходи), зазначимо: у село нас привели "ходоки" до редакції

газети "Романі Яг" В.В.Лакатош та І.В. Нагорна. Жінки просили посприяти у прискоренні відбудови зруйнованого житла та у поліпшенні розподілу гуманітарної допомоги. На місці у селі питання вже вирішені, сподіваємося, відповідальні за розподіл гуманітарної допомоги твердо пам'ятимуть, що контроль з боку неурядових організацій буде здійснюватися.

Які ще нагальні питання необхідно вирішити владним структурам? Мало звести будинок. Треба, щоб у ньому було тепло. Торік спостерігали у с. Собатино, як укладалися у щойно вириті траншеї труби високого та середнього тиску, безкоштовно передані для газифікації сіл народними депутатами України В.Медведчуком та Г.Суркісом. Офіційні особи заповіли, що незабаром місцеві жителі зможуть користуватися природним паливом. Минає дев'ятий місяць, проте труби замертво лежать у землі.

Голова міськради сказав, що власним розпорядженням припинити роботу за проектом, його дещо вирішено змінити, та й фінансування на цей рік не надходило.

Накопичилося чимало інших проблем у ромів с. Собатино. Одна із них - медична.

Місіонери

Поблизу приміщення школи стояв великий гурт людей. З меншими дітьми гралась молодь люда, які спілкувалися через перекладача на англійській мові. З'ясувалося, що у школі йде медичне обстеження місіонерами - лікарями, які приїхали з США з міста Мічиган за програмою "AISO Ministries".

Розмовляємо з директором програми Девідом Л.Белінгом (David L.Behling).

- Наша медична організація - це пересувана медична допомога, яка виїжджає у віддалені райони, де потрібні обстеження. Приїжджаємо на короткий час у той чи інший населений пункт і проводимо повне медичне обсте-

ження за напрямками - стоматологічне, педіатричне, терапевтичне, хірургічне. З собою ведемо набір медичних препаратів, які зразу ж видаємо (у разі необхідності) пацієнтам. Це, в основному, антибіотики, вітаміни, таблетки, що знімають біль. Сьогодні в с. Собатино працюють 11 спеціалістів. Нам допомагають представники від ромської організації "Nevine" та волонтери з Тернопільщини. Зробили подібне обстеження і лікування хворих у 5 населених пунктах Закарпаття: В.Луцьки, Житино, Пашин, Собатино, Мукачево.

У розмову включаться Пат-

риція Пік, лікар-педіатр Мчиганського університету.

- Ми звернули увагу на те, що серед ромів багато хворих на туберкульоз. Мало хто знає про це, і дуже часто хворі, навіть з відкритою формою, проживають у одній сім'ї у маленьких приміщеннях, де є малі діти. Відбувається широке розповсюдження хвороби. Якщо і ставиться діагноз, то все одно отримати ліки і пройти курс лікування ром не зможе: за все треба платити. Тому велика захворюваність на цю хворобу і смертність. Це вже поглиблюється і соціально-економічною ситуацією у суспільстві: безробіттям, байдужістю, мало-забезпеченістю.

Через кілька днів відїжджаємо додому, але повернемося у жовтні і розширимо сферу допомоги і хворим на туберкульоз.

Резюме

З усього відчувається, що не залишено у біді ромів с. Собатино, які постраждали від березневого паводка 2001 р. Президент України Л.Д. Кучма дав строк до першого вересня звести новобудови.

Гадається, як би у районі була цільова програма "Роми Іршавщини", то на десятому році незалежності України вже не потрібно було б латати дірки у знедбаному ромському господарстві, а наводити справжній лад.

На знімку:

У такому будинку проживає Нагорна Ілона;

Директор медичної допомоги Девід Белінг серед ромів с.Собатино.

Візна редакції

"Романі Яг"
Ю.Зейкан, Є.Навроцька, журналісти
Е.Бучко, заступник голови Закарпатського культурно-просвітницького товариства "Романі Яг", юрист
М.Горват, голова обласної молодіжної організації "Романі чернені"

Лист у редакцію

Пам'ять починається

З ЦВІНТАРЯ...

Багато хто із ужгородців та гостей нашого міста знають про цвинтар по вулиці Тимірязєва. Він був закритий 1963 року. Своєю хатою там ховали, поруч із ромами (останніх десь 60 процентів), представників інших національностей - шведів, австрійців, угорців, словаків, євреїв. До речі, цьому цвинтарю понад 150-160 років. За майже чотири десятиліття на цьому місці багато чого неблаганний час та природа зруйнували: розмилися доріжки, позаростали могили. Якось на одному із наших збраних пішла мова про те, що добре було б облаштувати місце спочинку, себто цвинтар. Вирішили звернутися до відповідальних працівників міської влади. Вони схвалили наше рішення.

Ідея привести у порядок своїми силами цвинтар по вулиці Тимірязєва знайшла підтримку в начальниці управління житлово-комунального господарства м.Ужгород Михайла Васильовича Зозулинці, а також начальниці Ужгородського комбінату комунальних підприємств Михайла Петровича Білея. Обговорили з

ними, що найперше слід зробити. Цвинтар офіційно закріпили за нашим товариством.

Група представників від товариства "Амаро Дром Терненгеро" побувала на місці, все оглянула, прикинули, що й до чого. А вже потрібно зробити, щоб сюди могли у неділю чи інший зручний час приходити рідні та знайомі похованих, доглядати за могилами.

Своїм листом звертаюся до ромів-ужгородців. Приходьте до могил своїх рідних, розшукуйте написи, на яких іржа та дощ знищили правди, відновлюйте їх. До речі, ми зверталися у мерію з тим, щоб отримати список похованих. Але десь 15 літ тому під час раптової пожежі було втрачено ці документи. Тільки рідні та близькі можуть відновити їх.

На завершення свого листа звернення до ужгородських ромів скажу їй таке: після впорядкування цвинтаря тут можна буде за наявності місць здійснювати і поховання.

Валерій Плісов, голова товариства "Амаро Дром Терненгеро"

(Закінчення. Початок №10(39) за 23 травня 2001 року.)

3. Там, на мості через Уж

Коли Україна здобула незалежність, а це стало можливим завдяки титанічним зусиллям Борща за волю України, Народного руху України та його лідера Героя України В'ячеслава Чорновола, який особисто напрохоту прихильно ставився до ромів (див. статтю "Час без Чорновола" А.Адама у газеті "Романі Яг" від 4 квітня 2001 року та "Карпатський голос" (5-11 травня 2001) мені думалося: на мості через Уж, яким щоранку і упродовж дня простують на працю, на навчання тисячі угорородців різного віку, - не сидітимуть прохачі (як раніше вказувала, боюся слова жebraки).

Чекала, виходить на манну небесну! Одна річ засудити "гекачепе", а інша - керувати містом, дбати про кинутих напризволяще "дітей його підземелля". Вони теж сподівалися, що у власній державі матимуть бодай свій куток (аби на голову не капало - ЮОЗ), тричі на день їжу. Не просили з маслом, а звичайну тарилку супу, каші, картоплі...

Переведений із обжитих місць і кинутий напризволяще компартійними господарями міста (головами і першими секретарями міському партії) ромський табір із району "Шахта" близько тридцять літ тому на околиці "Радванки" (див. кореспонденцію "Пам'ятник Ужгородській мері" у газеті "Романі Яг" від 6 червня ц.р.) став згодом... постанальником прохачів. Мали свої домики, догляливі городи, працю, хоч і чорну, але за неї була ж платня... А тут - убога, брудна рівнина біля залізничної колії. Роми по сім-вісім місяців не мали електроенергії (тільки завдяки ромському товариству "Романі Яг" зорганізували колодязь). А доти просили у місцевих жителів не хльба й до нього - звичайнісінької води.

Годі було знати не лише у вісімдесятих, дев'яностих, але й пізніше здорових людей на вулиці Тельмана. Аби не видатися голосланом, наведу свідчення співробітників Європейського Центру Прав Циган (ЄЦПЦ), яке зафіксувало понад п'ять літ тому:

"Широко розповсюджені туберкульоз, і майже всі 300 ромів, які живуть у таборі по вул. Тельмана, мають якусь хворобу... Цигани в таборі по вул. Тельмана на-

спльки голодні, що вони їдять пів і сміття".

А що змінилося (маю на увазі ромів) після останніх виборів, коли мерію очолив п. Степан Сембер (доволі довго він був заступником у різних гопів і нині його заступником колишній мер Еміль Ландовський)?

На недавній (у перших числах червня) прес-конференції в обл-

ються у Берегівський ромський табір, аби разом із вихованцями піти на перший урок у школу. Хто ж із учнів прагне продовжувати навчання?

- У Тиберія Амита непересінні здібності... Він може визначитися із кількох предметів...

Добрий десяток прізвищ назвали педагоги, акцентуючи: після дев'ятиро продовжуватимуть ос-

тативі протягом року не відвідував заняття.

Незначне число дітей відвідувало школу у селі Руські Комарівці на Ужгородщині.

Свого часу неподалік ромського табору в селі Домбоки на Мукачівщині була восьмирічка. Їзакінчували чимало ромів. Та з того часу, коли ця школа перетворена на інтернат для розумово-відста-

матр була за добрий десяток метрів, але так, щоб "пасти" очима своїх синка і двох донечок.

У черговий раз, пригостивши дітей морозивом, стала з ними до розмови. Виявилось, мої маленькі знайомі з Мукачівщини. Проживають вони у примському селищі, у аварійному залишеному господарями будинку.

- Живемо вдома гірше, ніж можна думати, - розказувала Гайналка В. - Усі троє моїх дітей приносять за день по 2-3 гривні. За місяць дещо вже набрали. Вдома залишили хворого на епілепсію батька, на якого і витрачаються майже всі кошти. Сусіди, де ми проживаємо, знають, що ми без прописки. Вони нас та ще кілька родин із Іршавщини, Воловецького жалюють.

В іншому переході неподалік від Хрещатика довелось спостерігати, як дві жінки і чоловік у міліцейській формі забирали групу дітей. Підійшла, поцікавилася. Малолітні школярі перебувають у Києві без батьків (послалися на те, що жили у бабки, яка їх змушувала йти жebraкувати у річному селі, але вони соромилися).

- У нашому приймальнику-розподільнику, - сказала його інспектор, - дуже переповнено, але змушені бодай кілька тижнів тримати дітей, поки не розшукаємо їхніх батьків.

Я побувала у двох підземних переходах. Знайомі київські журналісти називають маленьких прохачів - "діти підземелля". Найчастіше батьки лише проводять своїх синів та донечок, розставляють на місцях. Дитини ще кинули якусь копійку, чи дадуть пиріжок, цукерку і таке інше. Дорослі ж ромки боляться потрапити на очі стражів порядку.

Чому ми такі бідні, що змушені за простягнутою рукою сидіти, стояти на мості через Уж, на вулицях, ходити по хатах. Адже не допомагаємо слаборозвинутим африканським країнам, не трамимо кошти на підготовку національних визвольних революцій на чужих континентах.

Чи не тому твориться подібне, що ми ніяк не визначимося із реформами та з тим, яку країну будемо?

Не бід, а горе всіх нас, що, вибираючи собі депутатів, мерів та інших керівників пораз піддаємося їх словобудддю. Чи не настав час судити про їхню діяльність і за теми, хто стоїть за простягнутою рукою?

Ю.Зейкан

Як вижити рому?
Анатомія жебрацтва

держадміністрації обнародовано (начальником служби у справах неповнолітніх Оксаною Лешко, начальником відділення кримінальної міліції у справах неповнолітніх УМВС Іваном Томащуком, іншими, зокрема і завідувачем обласного притулку для неповнолітніх Василем Цюглою) результати наслідків рейдів "Діти вулиць", "Вокзал", себто, проведено обстеження близько 140 населених пунктів і виявлено 257 неповнолітніх, котрі потребують особливого уваги з боку держави. Лише за один квартал зафіксовано 64 дітей, які схильні до жебракування.

Тим, кому за посадами доручено займатися цими дітьми, на наш погляд, бракує одного: **знання реального стану на місцях**. Очевидно, їх підводять підлеглі або ж діють за інерцією...

4. На-гора... справні звіти

- Чому сьогодні, у класах так мало учнів?

Запитання на мить повисає у повітрі. Класний керівник Катерина Криштофори, хоч і солідним педагогічним стажем, але не дуже хоче розказувати про тих вихованців, котрі змушені подаватися з батьками за межі області. Начеб, передбачаючи про що далі говоритимемо, мовить:

- Зимою це так-сяк багато родин наших учнів перебувалися. Коли ж усі запаси вичерпуються - то подаються в інші області: старші плетуть кошики, виконують різні роботи у колективних чи приватних господарствах... Діти ж ходять до людей просити. Найчастіше дають їм одяг, харч.

У згаданій школі педагоги нам розповідали про труднощі своєї праці: часто робочий день починають на годину раніше: наведу-

віту не всі. Одначе на запитання: "А інші ваші вихованці, чим займаються?" Стискали плечима, мовляв, здогадайтеся самі.

Мабуль, тільки перебуваючи в особливій скруті, у різні пори року, батьки виїжджають зі своїми дітьми шкільного віку із ряду інших шкіл, зокрема весною та літом.

- У таборі, що в Новому Селі, нам говорили:

- Ми наймаємося на найчорнішу працю. Старші сини та доньки допомагають під час весняних польових робіт, а от менші їдуть до людей. Ми беремо кожну копійку, щоб заготувати продукти на зиму, та й доводиться відкладати на ліки.

5. Діти "підземелля"

На Закарпатті до ста ромських таборів. Дітей близько 11 тисяч. Можна б написати розлогу статтю про те, що лише одиниці з тих, чи інших сіл охоплені організаційним літнім відпочинком. Однак це тема іншої розмови, яка теж на часі. Бо канюки додають значне число тих дітей, які виїжджають просити.

Жоден школоповинний учень із ромського табору, що в Чина-

лих дітей, мешканці табору її обходять десятою дорогою.

Вже були зрадли в ромському таборі, що релігійна громада з п'ятидесятиків зведе церкву і школу. Та залишилися тільки обіцянки, не вваляється у Домбоках з цим будівництвом.

Біров табору Михайло Федич з сумом говорив, що безробітні та безземельні мешканці табору змушені виїжджати на Тернопільщину. Ті з них, які не можуть знайти працю, просять у людей.

А тепер повернемося до нашого заголовка. Дуже часто батьки розповідають, що виїжджають на сезонну роботу у Росію. Насправді це не завжди так, бо туди не так і просто сьогодні поїхати. Подаються з дітьми дуже часто у великі міста - Київ, Харків. Окремі проклали дорогу і в Санкт-Петербургу, Москву.

Весною у підземеллі переходу на одній із центральних вулиць Києва я впізнала серед двого ряду продавців цигарок, пива, сувенірних виробів тощо і трійку дітей - від шести до 12 років. Сиділи кожен окремо на певній віддалі,

Експерсія у Мукачівський замок

З нетерпінням чекали той день, коли змогли поїхати на експерсію у Мукачівський замок. Похід організувала директор школи Олена Федорова. У дорогу не йшли з порожніми руками - ідальна школа приготувала нам бутерброди та соки.

Перед цією поїздкою наша вчителька ознайомила нас із правилами, яких потрібно дотримуватись під час поїздки.

Дорогою, щоб скоріше мінав час, ми розважали одне одного виконанням пісень. До нас приєднались і вчителі.

Через деякий час побачили Мукачівський замок. У першу хвилину промайнула думка: як ми потрапимо до нього? Але, на щастя, автобус зупинився неподалік гори. Звідки пішки дійшли до зам-

ку. Там зустріли багато дітей та туристів, які чекали біля входу.

Перед тим, як піти на експерсію до замку, вирішили поспізнати. Зробили кілька фотографій.

Ось настала та урочиста мить, коли нас пустили в замок. Вели-

кий двір з пам'ятником князя Корятовича. Він нам дуже сподобався.

Потім пішли в замок, де побачили цікаві речі, про які знали дотепер тільки з історичних книг. Далі піднялись на третій поверх у музей про тварин, які живуть у Карпатських лісах.

А з вікна було видно чудове місто Мукачево. Там це була картинна галерея. На жаль, експерсія потихеньку завершилася. Домовилися, що сфотографуємося на фоні Мукачівського замку і купимо морозиво. Дуже шодували,

що не всім дісталось морозиво. На зворотній дорозі наш клас знову співав. Ми обговорювали бачення у замку, обмінювалися думками про народний одяг, зброю, старовинний посуд.

Смачний обід нас чекав у ресторані.

Не було жодного учня, якому ця експерсія у Мукачівський замок не сподобалася. Б. Я думаю, що приємні спогади залишаться у пам'яті на-

довго. Всі ми були б раді, якби подібні експерсії повторились ще.

Лілія Фебе, учениця корекційного класу Концівської школи Ужгородського району

Книжкова полиця

Книга - від доброго друга

Kārlis Rudevīcs
ROMĒNCU BARŌNS

ČIGĀNU BARONS

Торік (5 вересня) на сторінках "Романі Яг" було опубліковано інтерв'ю з членом парламенту Латвії, Верховним комісаром інтернаціональної ромської ради Дормундом Рудевичем. А нещодавно цей добрий друг нашої редакції передав для бібліотеки нову книгу свого батька, Карла Рудевичуса "Ромський барон" ("Romēncu barons"). Цю гарно ілюстровану збірку (до речі, всі малюнки зроблені автором) склали вірші для дітей і про дітей. Книжка вийшла на мові латвійських ромів. Переклад окремих віршів на латвійську мову здійснив Петерс Бриверіс.

Вл.Інф.

Увага!

Холокост: компенсація за рабську працю

Як повідомила національний координатор ромських питань Зола Кондур, фонд "Взаєморозуміння і примирення" прийняв рішення НЕ ВИПЛАЧУВАТИ ромам Закарпаття компенсацію особам, котрі постраждали від націонал-соціалістичного режиму. Ці анкети-заяви оформлялись у 1999 році.

Закарпатське культурно-просвітне товариство "Романі Яг" повідомляє ті громадяни, котрі оформляли заяву-анкету у 1999 році для отримання виплат від фонду "Взаєморозуміння і примирення" повинні з'явитися в редакцію газети "Романі Яг" (м. Ужгород, вул. Тельмана, 1/48 "а"), де вони власноручно заповнять ще один важливий документ, без якого виплата коштів за рабську працю у розмірі 1.000 доларів не буде видаватися.

Необхідно принести з собою такі документи:

1. Паспорт.
2. Свідцтво про одруження (для жінок, які змінювали прізвища).

3. Документ, який підтверджує ступінь родинних зв'язків. (свідцтво про народження).

4. Довідку з архіву про перебування на примусових роботах.

На знімку: під час оформлення анкет у м. Берегово.

Із роз'ясненням ми звернулися до Національного координатора з ромських питань фонду "Взаєморозуміння і примирення" Золи Кондур та отримали від неї таку відповідь.

1 июня 2001г.

Те авен бахтале Ромале!

Це письмо предназначено ромам, пережившим Вторую мировую войну, и их наследникам. Уведомляем Вас о принятом решении Нью-Йоркского окружного суда о выплате компенсаций Фонда швейцарских банков и Немецкого правительства в размере 1000 долл. США ромам, подвергавшимся различным принудительным работам во время оккупации. Компенсация также предполагает гуманитарную помощь.

Если Вы соответствуете нижеприведенным требованиям, то для рассмотрения Нью-Йоркским

окружным судом вашего заявления необходимо заполнить прилагаемую анкету. Анкету могут заполнить ромы, родившиеся до окончания войны и выполнявшие принудительные работы. В случае, если Вы были ребенком, то в анкете указываются работы, выполнявшиеся Вашими родителями. Наследники имеют право заполнить анкету только в том случае, если их родственники, которые соответствуют первому требованию, умерли не раньше 16 февраля 1999 года.

Если анкету заполняет наследник, необходимо приложить копию свидетельства о рождении заявителя или любой другой документ, подтверждающий родственную связь заявителя с умершим. Также необходимо приложить свидетельство о смерти. Если у Вас нет необходимых документов для заполнения анкет или возникнут какие-либо вопросы,

пожалуйста, свяжитесь с нами по телефону 8.0482.683706 или 8.0484134982.

Обращаем Ваше внимание на пятую страницу анкеты. Необходимо наиболее подробным образом описать характер работ, выполняемых Вами, Вашими родственниками или покойным во время оккупации с указанием места и периода.

Также будем Вам признательны, если Вы распространите данную информацию среди жителей Вашей общины. Анкету можно разослать для использования ее другими людьми.

Заполненную анкету необходимо отправить не позднее 15 июля 2001 года по адресу: г. Одесса 65088, а/я 204 для Кондур ЗА Ашен Девлеса,

Национальный координатор по ромским вопросам
Зола Кондур

... Як ромка Варвара виграла суд проти дворянина

"Справа про притягнення до відповідальності дворянина села Неветленфолу Будогазі Сигізmunда за побиття циганки Варвари".

Документ від 2 квітня 1770 року розповідає про те, що Будогазі Сигізmunд дворянин села Неветленфолу без будь-яких підстав побив і знущався, ображаючи нецензурно, в присутності інших людей, циганку Варвару.

Незважаючи на те, що були свідки, які доводили непричетність циганки до крадіжки, дворянин не припиняв свої грубі дії".

ф. 674, опис 9, од. збер. 418. Документ написаний латинською мовою. До нього є додаток на трьох сторінках.

Сьогоднішнім читачам це свідчення цінне тим, що воно вказує, як ромка ще 231 рік тому відстоювала свою честь та гідність, подавши дворянина до суду. До речі, Варвара цей суд виграла.

Документи про ромів у архівах...

... Про що писалося у газеті Карпатської України у 1939 році

Працюючи в архівах, кандидат історичних наук **Ганна Божук** натрапила на цікаві свідчення, які передала в редакцію газети "Романі Яг".

"Нова свобода" про ромів

Газета Карпатської України, яку редагував референт президента Карпатської України Августина Волошина, згодом розстріляний у 1942 році у Бабиному Яру Іван Рогач, "Нова свобода" від 12 лютого 1939 року помістила замітку про циган. Ось її дослівний зміст:

"Ще в минулому столітті про циган існували найрізніші протиріччя та не правильні думки. Одні говорили, що цигани прийшли в Європу з Африки, інші причисляли їх до семітських племен, треті бачили в циганах якусь "інтернаціональну мішанину". Але пізніше історики і філологи дійшли висновку, що цигани прийшли до нас

з Індії. Філологи доказали, що в основі циганської мови лежить один із говорів мови "інду", на якій сьогодні говорять ще племена в середній частині Індії. Історики вияснили, що основоположниками циганів були члени різних індуських каст, що були викинуті із складу релігійних громад за які-небудь провини.

По-перше, цигани повивилися в Європі IX-X ст.ст. До нас вони прийшли десь в XIII ст. Як тепер, так і тоді цигани вели кочовий спосіб життя, забавляли публіку грою на музичних інструментах, ворожили і т.д. Тільки невелика частина циган переходила на осідле становище.

У XX ст. між циганами почало поширюватися музичне виховання. Тепер музика є головним джерелом доходу циганів.

Сьогодні маємо циганів, які досягли академічних дипломів.

Першою державою, де для циганів було заведено систематичне виховання, була Карпатська Україна із школою в Ужгороді"

Злагода всередині ромського руху

Пропонуємо читачам виступ представника Міжнародного фонду "Відродження" в місті Ужгород В. Чепурнова на науково-практичній конференції "Ромські засоби масової інформації: сучасний стан і перспективи."

Шановні присутні!

Маю честь вітати вас на цій конференції від імені представництва Міжнародного фонду "Відродження". Хочеться на початку наголосити, що МФВ першим серед донорських організацій спрямував свою діяльність на вирішення проблем ромської спільноти і започаткував у 1999 році програму "Роми України". Одне з важливих завдань фонду в цьому аспекті - посередництво у налагодженні співпраці ромських організацій між собою та з іншими громадськими об'єднаннями та органами державної влади, які є захисниками або відповідальними за вирішення проблем ромської меншини.

Діяльність МФВ у межах цієї програми передбачає комплекс-

не вирішення нагальних проблем ромської меншини в Україні. Програму спрямовано на надання ромському населенню можливості реалізації потреб в освіті, культурному самовираженні, технічних засобах, необхідних для налагодження спілкування, зміцнення співпраці та обміну досвідом з іншими організаціями як в Україні, так і за кордоном.

Мета даної програми - зміцнення авторитету і впливовості ефективно діючих ромських громадських організацій як на рівні самих громад, так і на рівні національних та місцевих владних структур. Для цього необхідно хоча б мінімально підтримувати ініціативи ромських громадських організацій у соціальній сфері. Програма спрямована на консолідацію зусиль різних регіонів у виробленні єдиної стратегії для виконання

спільних завдань. Але реалізація поставленої мети може мати місце тільки у випадку спільної, скоординованої діяльності всіх ромських організацій, незалежно від спрямованості вектору їхньої соціальної та громадської активності.

Якщо проводити аналіз та ефективність такої співпраці в Закарпатті, то слід констатувати наявність певного розколу, який поступово відбувається в ромському громадському русі. Процес консолідації молодих ромських громадських організацій навколо авторитетних та впливових більше нагадує утворення родинно-кланових угруповань, ніж об'єктивно-необхідне об'єднання зусиль задля реалізації спільної мети. Таке, на мій погляд, негативне положення зумовлено особистими амбіціями та небажанням до конструктивного діалогу між найбільш впливовими

лідерами ромського громадського руху на Закарпатті. Така ситуація, безумовно, гальмує процес координації та спільної осмисленої діяльності ромських громадських організацій щодо відстоювання національних ромських інтересів. Але не все так погано. Свідченням тому є ситуація, яка склалася навколо президента національної телерадіокомпанії пана Долганова. В цьому питанні ромські громадські організації виступили одним єдиним фронтом і суттєво вплинули на перебіг подій щодо зазначеного питання. Але така ситуація не могла б виникнути без координаційної діяльності третьої структури (зокрема ЦСРМ). Таким чином, виникає потреба утворення певного органу, який би координував активність не тільки ромських організацій в м. Ужгород, але і в районах Закарпаття.

Хочу також звернути увагу присутніх на той факт, що тривалий час районні ромські громадські організації практично були позбавлені права активно впливати на формування ромської етнічної

політики, що, на мою думку, є несправедливим. Саме тому МФВ у цьому році надавав пріоритет місцевим ГО перед вже розвинутими та сильними міськими ГО.

З метою координації діяльності МФВ та інших донорських організацій, з якими МФВ підтримує добрі стосунки (наприклад, КФ), намагаються створити ряд заходів, спрямованих на консолідацію зусиль ромських НДО.

Наприкінці виступу хочеться наголосити, що без дійсного внутрішнього бажання ромських лідерів до співпраці не буде злагоди всередині ромського руху.

Авторитетна думка

Згідно з постановою Кабінету України, у разі, коли місячний розмір пенсії непрацездатних громадян не досягає 72 гривень, таким громадянам встановлюється цільова грошова допомога на прожиття в розмірі до 33 грн. на кожного одержувача пенсії, а для одержувачів соціальних пенсій за віком - у розмірі до 16 грн. 70 коп. за рахунок коштів, з яких виплачується пенсія. Тобто найменша виплата сягає з 58 до 72 гривень, що становить 24 відсотки, повідомив Укрінформ.

- Ви навчатесь на заочному відділенні факультету режисури масових заходів Київського національного університету культури. Що ви можете про себе сказати, як про студента?

- Знаюся, що на навчання часу вистачає мало. Щодо сесії, то я її склав на рік уперед. Як саме? Написав сценарій художнього фільму (Кор.: для Діми Клімашенка, враховуючи активний графік концертної діяльності, розробили спеціальну скорочену програму).

- Який же сценарій ви написали?

- Це сценарій фільму-трилера, правда, з назвою я поки що не визначився. Але ми вирішили відслати його в Москву Григорію Константинопольському, який зняв відеом в російському прокаті стрічку "Всім з половиною долари". І він згодився працювати над ним.

- Де більше проводите часу: в Україні чи на гастролях за кордоном?

- Моя діяльність пов'язана з рекламною кампанією, яка цього року проходила, в основному, в Україні, тому більше часу я проводив саме тут. Та зараз ми почали розгортати її в Росії. Останні дві мої роботи "крутяться" по "MTV - Росія" та по ТВЦ.

- Чи маєте у планах намір поміняти Київ на Москву?

- Ні. Мені досить того, що буквально два місяці тому в одному з найвідоміших клубів Росії, де виконується виключно елітна музика і для еліти, я мав сольний концерт. А це про щось, мабуть, тай свідчить.

Діма Клімашенко: "Я ставлю перед собою лише реальну мету"

- Розкажіть детальніше про два свої останні кліпи.

- Один кліп накручено на пісню з мого останнього диска, це такий собі молодіжний проект. Інший було відзнято разом з дівчатами Анею та Аліною, які нещодавно пішли з групи "Капучіно". Я пишу для них музику, і ми плануємо записати спільний альбом. Спонсором ж нашого проекту є компанія "MacCoffee".

- Чи багато пісень виконувате на рідній вам ромській мові?

- Небагато. Та у кожному альбомі є не менше двох пісень ромською. Остання пісня, яку я написав як гімн до ромського фестивалю "Амала", увійде до мого нового альбому.

- Візьмете участь у фестивалі "Амала-2001"?

- Безумовно. Адже я взяв на

себе обов'язок написати гімн цього фестивалю, тому повинен завжди й завершувати його.

- Ви ознайомилися з роботою товариства "Романі Яг", ваші враження?

- Радіє, що існує організація, яка проводить освітню роботу серед ромського населення, до того ж видає власний друкований орган. Я багато їздив по Україні та Росії, але подібне бачу вперше. Хочеться вірити, що ця організація буде розвиватися й в подальшому, а газету "Романі Яг" матимуть змогу читати люди всієї України.

- На вашу думку, чи існує підґрунтя для становлення та розвитку в Україні ромського радіо та телебачення?

- Гадаю, що так. На території України проживає багато ромів, тому мас-медіа, безумовно, користуватимуться попитом. Правда, нелегку роботу взяли на себе ромські лідери - організатори даних проектів. Та хочеться вірити, що всі починання будуть довгостроковими.

- Яка ваша життєва мета?

- Я - реаліст, тому цілі ставлю перед собою реальні. Зараз для мене головне - чимсь корисно створити сольну програму й об'їхати з нею по всій країні. До речі, вона вже на стадії завершення.

- Ви говорили про елементи єгипетської культури, які б хотіли запозичити у своїй творчості. Можна очікувати, що в недалекому майбутньому подібна продукція надійде у прокат?

- Так, гадаю, що приблизно в жовтні. Чому єгипетська культура? Навпевно тому, що вона близька нашій ромській.

- І наостанок, хотіли б дізнатися, хто допомагав вам у становленні, як професійного артиста?

- У першу чергу, мої батьки (Кор.: творчий шлях подружжя Клімашенків пов'язаний з музикою та театром. Спочатку робота у ромському театрі "Ромен", тепер - у ансамблі "Сінгарела"). І, звичайно, друзі, які працювали у цьому напрямі. Ми часто зустрічалися на ромських весіллях, влаштовували

конкурси, щось на зразок хто кого переспіває. Одного разу з моїми найкращими товаришами Бушею ми вирішили поїхати до Москви. Створили там власну групу, й працювали разом з Сергієм Криловим, у котрого було своє шоу "Ангел 412". З цим шоу ми об'їздили майже всю Росію. Коли приїхали в Україну, в рідне місто Київ, на одному з концертів до мене підійшов товариш з групи "Чотири королі" й сказав: "Чого ти шукаєш у Росії? Залишайся тут". Я задумався, адже дійсно тут мої батьки, моя сім'я (дружина та донька, які зараз чотири з половиною роки). І ось я на українській сцені, а моя професійна діяльність триває вже шостий рік.

Нам же записується побажати Дімі творчих успіхів та наснаги, концертних залів, переповнених шанувальниками, популярності не тільки в Україні, а й за її межами та, головне, внутрішньої гармонії, виваженості й збереження тієї простоти, якою зараз Діма може пишатися.

А вам, дорогі читачі, побільше можливостей відчувати концерти співаків-ромів (Олександра Чукаленка (Барона), Пепі Чорнопо та інших), які не цурються свого народу, пропагують його культуру й здобуток.

Наталія Герцер

Він сказав: "Моя скрипка, коли захочу, може зі мною розмовляти. Вона живе й дихає, наче людина, невидимо присутня у багатьох справах, які я роблю. А як згадую тих, хто торкався струн, наразі переді мною мимоволі виникають..."

Музикант від Бога Ше Говорять: останній із могікан, себто, представник роду талановитих скрипалів. А скрипці, з якою нерозлучний, - прийшов навіть на бесіду, яку пропонуємо читачам газети "Романі Яг", - 200 літ.

Робота італійського майстра Антоніо Тестора. Батькові Євгена Лацка в Чехословаччині (в 1946 році) подарували її. Минув час - старший рідний передавав синові.

- Євгене Євгеновичу, чи то правда, що ви могли сьогодні виступати на сцені престижного залу в Парижі?

- Дясно міг. Та є різні причини, які перешкодили цьому.

- Наприклад, ціною б почиту.

- Я сам.

- Чому?

- Буду коротким: діалог у мене з тим представником Франції, котрий, почувши мою гру, згодом запропонував скласти контракт про працю в його країні на один рік, закінчився ним. Далеко не всі зрозуміли мене. Сказав добродню, що не можу поїхати без тих, з ким працював у Арт-кафе. Не змів його пояснити: всі мої колеги грають класно... Іх би теж - на більшу сцену. Тоді б ми показали себе. Багато творів виконували, як би сказав наш учитель Степан Мартон, на європейському рівні... Він постійно на всіх репетиціях домагався від нас одного, найважливішого: передати життя з звуками.

- Не забуваєте свого старшого колеги - першого в країні члена Спілки композиторів

Кольори творчості

Е лавута (скрипка) Євгена Лацка

СРСР, заслуженого діяча мистецтв України?

- Наш філармонійний ансамбль "Угорські мелодії", в якому працював, де пережив радість творчості, був пов'язаний із цим неперевершеним музикантом. Пригадую першу зустріч із маестро. Затаївши хитринку в очах, Степан Мартон запитав: "Який у вас, Євгене, інструмент?" На це відповів: "Італійський. Хоч ім'я майстра не вписане великими буквами на внутрішньому боці дека, але він, безперечно, великий".

- Страдіваре?

- Заперечив, бо уже знав, що такі скрипки - рідкість. Навіть футляр від них, чи смичок, коштували та й коштували дорого. Ціни сягають мільйона доларів чи фунтів стерлінгів.

- Євгене Євгеновичу! Чи не прогнали, відмовившись від вигідного контракту? Адже сьогодні улюблена скрипка фактично залишилася "без роботи"? Гадаю, ваше рішення не підтримав би Степан Мартон, якого вважаєте кумиром?

- Не знаю, як би розсудив подібний крок він. Якраве враження в мене після кожної зустрічі з ним. Неодноразово, залишившись наодинці, граві.

- Євгене Євгеновичу! Ви зростали під звуком чарівної скрипки. Її гра супроводжувала, коли ставали на ноги, роблячи перші несміливі кроки... Отже, можете вважати себе "музичною дитиною"...

- Я боюся, що в читачів "Романі Яг", а я дорожу її колективом, в якому трудяться й мої друзі (прізвища не називатиму - Ю.З.), складеться думка про моє легке входження в світ іменитих музи-

кантів. А звідти - для багатьох відкривалася дорога в "Угорські мелодії".

Батько, вичерпавши ресурси (тобто можливості індивідуального навчання), повів мене в музичну школу. Я два роки ходив туди. Але одного дня постало питання про неможливість відвідування навчального закладу... П'ятеро дітей майже голодуєть батькові гонорари в ресторани - мізерні...

- І ваш батько, а тепер розумію, поклав на синовій неміцній плечі тягар, - дбати про сім'ю.

- Так, п'ятеро дітей - родина чимала. Настав час, коли зрозуміло: хоча батько і талановитий музикант, він все одно не забезпечить родину.

Отож треба було вирішувати, як маю далі читати. Я знав багато ромських, угорських, російських, українських пісень, мелодій. То були твори, які любили слухати люди Іх схвалення надихало мене. Я ніколи не став би музикантом, якби з дитинства - майже з коліски - не полюбив музику. Вже у п'ять-шість літ знав передавати на скрипці шум дощу, плеск ріки, спів пташок...

- А як потрапили в Москву? У "Москонтцерт"?

- Запросили з Бейлом Горватом. Спершу відкинувся, мовляв, всього чотирнадцятий пішов. А він мені сказав: "Такий шанс випадає не кожен день". Я спершу не зрозумів цього слова, проте послушався його. Тим більше, старший літами, досвідченіший у музиці. Десь тридцять чоловік було в ансамблі: скрипалі, акордеоністи. Назву мав "Земфіра". Куди лише не вели нас згодом мистецькі дороги. Навіть у Норильськ. У Красноярську шалена студія зустріла, хоч на календарі й значився місяць травень...

- А як вам вдалося "завоювати" серце красуні - ромки Терези з музичної сім'ї, котра мала славу "чарівного голосу"?

- То вже мій "секрет". Чимало "походив" вулицею Павловича (біля "пожарки"), допоки звернула на мене увагу... І ще й сьогодні знаю, як солістку ансамблю ужгородського мехзаводу... Не раз запрошували вступати в професійний колектив...

- А чи ваші син та донька продовжать музичний рід?

- Я з малих літ учився в батька скрипалю. Він мислив, що стану продовжувачем його справи. Боюся слова-ремесло. Віт у час, коли край був під чехами, викривав бодай часнику якусь вільню, аби з колегами зіграти свої "новати", тобто мелодії. Син та донька - школярі.

Влілі - першокласник. Скажу, що я не наполягаю, аби він навчався гри на скрипці. Переконаний, на хліб нею вже не заробиш. Треба здобути тверду спеціальність. А коли матиме бажання, то сам прийде до інструмента. Донька Сільва - восьмикласниця. Як кажуть, голос має від матері. Але співом теж не проживеш...

- З ким із колишніх музикантів "Угорських мелодій" підтримуєте зв'язки?

- Зоряний час нашого колективу був за життя Степана Мартона. Із шістнадцяти членів колективу, половина - роми. Мали тисячі шанувальників по всьому Союзу. Афіші зберегли наші програми, у яких поспіно були задіяні віртуоз-скрипалі Олександр Роштал, цимбаліст Іван Гаракаль, контрабасист Іван Адам, кларнетист Степан Орто. А хто не знав знаменитого Дюлю Галамбоші.

Навіть сам Мартон грав із нами на піаніно. Пригадую, в Києві тоді гастролювали. Прийшов високий член з Міністерства культури й сказав, щоб у програмі був такий-то і такий твір... Степан Мартон сказав те, що просили (а могли тоді й не допустити наш виступ) за дві години... Історія нашого краю розкрилася на концерті...

Я деколи "для душі" грав музику, якої навчився у Червонопрапорному ансамблі пісні і танцю Північноморського флоту (музикантом служив в армії. Бувало, підходив до мене Степан Мартон і казав: "Ти перерешив старшого Кукуя (прізвисько, яке закріпилося за родиною ще від 40-х років)...Декого з музикантів уже провели на "Кальварію"...

- Чи можна б сьогодні знайти талановитих музикантів й організувати професійний ромський колектив?

- Дехто з відомих музикантів вихав за межі України. Це - Павло та Ельвіра Готовні, інш...Але віртуози гри на скрипці, цимбалах, інших інструментах у нас є.

Що ж, збудується б мрії Євгена Євгеновича, як він загадав під час нашої бесіди, - радувати людей скрипкою, якій "пішов" 201-й рік.

Бесідувала Юлія Зейкан
На світліні:
скрипаль Є.Є. Лацко

ВИВЧАЄМО РОМСЬКУ МОВУ

Урок тридцятий

Загальний огляд

Дорогі друзі! Уже тривалий час на сторінках нашої газети ми намагаємося допомогти вам опанувати ази ромської мови. Наскільки це вдалося, судити тим, хто слідував за цією рубрикою і намагався взяти для себе все корисне. Через перерву в роботі редакції, ми пропонуємо вам завершальний оглядовий матеріал. Але не прощаємося з вами, а, навпаки, віримо, що з переходом газети на всеукраїнський рівень коло наших читачів поповниться. А сама рубрика збагатиться обопільною дискусією з питань лінгвістики.

Отож протягом двох років виходу видання, нам вдалося пройти абетку, основи фонетики, синтаксису, освоїти загальні поняття про частини мови. Окремо ми приділили увагу іменникові та артиклю, прикметникові та дієслову, які належать до змінюваних частин мови.

На жаль, нам не вдалося детальніше розглянути відмінювання займенників та числівників. Тому зробимо хоча б загальний огляд незмінних частин ромської мови.

До незмінних частин ромської мови належать слова, які не відмінюються, не змінюються за особами і взагалі є незмінними. Мова йде про прислівник, прийменник, сполучник, частку та вигук.

Прислівник

Прислівники виражають обставини дії. Тобто, де відбувається дія, коли, як довго і т.д. Саме тому й розрізняють:

Прислівники місця: адай (тут), аврі (зовні), одой (там)

Прислівники часу: ійч (вчора), тайса (завтра), тосара (детегара) (вранці)

Прислівники способу дії: лачгес (добре), чачес (дійсно), авка (так) і т.д.

За способом творення прислівники можуть бути: **утворені від прикметників:** лачгес (від лачго); **утворені від іменників:** раті (від е рат), кгерє (від о кгер);

утворені від прийменників: паше (бля), андре (в), **запозичені:** гябо (все рівно); **власне ромські:** тайса (завтра).

Прийменник

Прийменники ромської мови поділяються на дві групи.

Одна група закінчується на голосну -е, або у деяких випадках -о. **Наприклад:** пре (на), англе (перед), андре (в), бю (без) і т.д.

Інша - закінчується на приголосну. **Наприклад:** пал (за), паш (бля), ваш (за) і т.д.

Сполучник

За допомогою сполучників поєднуються слова й цілі речення. **Наприклад:** те, а, але, чи, бо, вашода, гой, тай, кай і т.д.

Частка

Частки вживаються для надання слову або реченню певних додаткових значень.

Розрізняють частки питальні (вайі), заперечні (на, нашт), стверджувальні (га, ге, п, ова), спонукальні (шай, но), вказівні (кадо, када), означальні (ворта, чачес), приднувальні (ві, та, те) і т.д.

Вигук

Вигуком називається особлива частина мови, до складу якої входять незмінні слова, що виражають наші почуття, емоції, але не називають їх.

Наприклад: іюй, ай, ай, пр-р-р і т.д.

До вигуків приймають і звуконаслідувальні слова, що відтворюють крики тварин, птахів й інші звуки природи. **Наприклад:** ко-ко-ко, бе-е-е і т.п.

Дванадцять ножів

Іхали якось роми з ярмарку, і застала їх у дорозі ніч. А тут ще й вітер піднявся й пішов сильний дощ. Як тут шатри розбивати? Рятуватись треба! На щастя, неподалік побачили роми село. Заїхали вони до нього, стали у двері будинку стукати. Вийшла на ганок хазяйка й питає:

- Чого вам треба, роми, у таку пізну годину?
- Пусті, господарко, переночувати.
- Заходьте, якщо не боїтесь.
- Нікого ми не боїмося, - здивувалися роми. - А чому ти так кажеш?

- Рч у тм, - мовила господиня, - що свекруха моя - відьма: як ніч настає, випітає з хати й у собаку перетворюється. Хто пізно додому повертається, тому не здоровиться. Дивіться, всі двері будинків вже наглухо зачинені. Боїться її люди.

Не повірили роми, а тільки посміялися над словами жінки. Зайшли вони у будинок й стали на нічліг влаштуватися. Один молодий ром поліз на пч й побачив, що ній спить стара - сива та кудлата. Відкрила стара одне око й так злісно на рома глянула, що того з печі, мов вітром здуло.

- Весь день оця стара спить, - пояснила господиня, - а як північ настає, випітає з хати через трубу в своїй чародійних справах.

Та нічого. Влаштувалися роми на підлозі, солому підстелили, чоботи під голови поклали й сплять.

Тільки один молодий ром заснути не може, дуже вже погляд старої у душу запав. Лежить хлопчець на підлозі й прикидається, нібито спить. А сам очі ледь відкрив й дивиться, що стара робить.

Щойно настала північ, як стара злізла з печі, розпалила в ній вогонь, залізла всередину й щезла. Вмить скочив ром, вибіг на ганок і бачить: із труби іскри летять і вискакує із неї стара. Фурчить

відьма, шось під ніс собі бурмоче. Спустилася на землю, увіткнула дванадцять ножів, пройшла поміж ними й перетворилася в собаку. Загавкала відьма й побігла геть зі двору.

"Е, - подумав молодий ром, - ох же я тебе провчу". Зійшов ром із ганку і всі дванадцять ножів зі землі повитягав.

Вранці переполошилась господиня: щезла свекруха. Щодня вона під ранок поверталася, і раптом її нема. Бачить хазяйка: по дворі чорна собака бігає, скавувить, у хату проситься.

Що таке? Розповів молодий ром господині, як усе було.

Для того у ножі з землі повитягував, щоб свекруха твоя нікому більше зла не чинила. Якщо жила вона собакою, нехай собакою й залишиться!

Переклад ромською Аладара Адама
Взято зі збірки казок Є.Друц, О.Геспел "Золоті цеглини".

Дешудуй чувра

Джанас варесар е рома пала тарго ай лас лен е рат андо дром. Ай перлас баро брішінд барваляса. Сар те шувас е щергі? Тробуй те гарадювас! Пе бари бахт, на дур дікген е рома ціно гав. Джан андо гав ай марен андо вудар кгереске. Авілас аврі по ганго е рані ай пгучел:

- Со тумен тробуй, ромале, анде каді калі раті?
- Мук амен, бари рани, те ратарас.
- Авен андре, те чи даран.

- Аме чи дарас нікастар, - дікген е рома екг пе екгесте.
- Ай сostar ту каде пгенес?
- Е бувті касаві, - пгенел е рани, - мури ханаміка - чохаї: сар авел е рат, гурал анда кгер ай кердьол джукел. Сар варекко раті на доресля кгеїре, кодо шай мерел дарате Дікген, са е кгера вудара, е фелєїстрі са пгандаде. Е мануша даран латар.

Е рома чи патян лаке, ай ліне те асан ла раняке ворбендар. Загейле оне андо кгер тай пашліне те совен. Екг терно ром ваздас пєс по бов ай дікгел кготе совел пгурі - есно ай джунгалі. Пгутердас аврі е пгурі екг якг ай холяса дікглас по ром. Е ромєс барваляса пгурдас па бов тейле.

- Цало дївєс е пгурі совел, - пгенел е рани, - сар е раті авел, гурал аврі анда кгер прїк о бов па пєске чохане бувта.

Е ром са пашліне пе пгув, о гкас тела пенде шуте, е цїраха тела шейро тгоде ай совен.

Фєрі о терно ром нашїч чї сар совел, зоралєс анде лєскї говдї пєйлас ла пгуракє чоханє якг. Пашльол о чгаво пе паля ай бїтом вов совел. Ай е якгє цєра пгутердас ай дікгєл со керла е пгурі.

Фєрі керділас е ратї, ай е пгурї хуклас тейле па бов ай розтгодя андо бов е яг, загейля кготе ай хасайлас.

Опре хутїля о ром нашлас аврі ай дікгєл: анда комінос умбляюра тгувєса гуран ай кготар хутєл аврі е пгурі. Е чоханї те ла накг варєсо трандї. Ай мукля пєс тейле пе пгув, маладас дешудуй чувра, пгїрєл паша ленде ай керділас руконеске.

Е чоханї лас те башол ай гєйластар анда удвара. "Е", - пїнді пєске о терно ром, - ашта сїкавава мє тукє.

Ай цїрдас аврі о ром анда пгув е дешудуй чувра. Дєтєгара е рани устєл, дікгєл, най е пгурі - хасайлас.

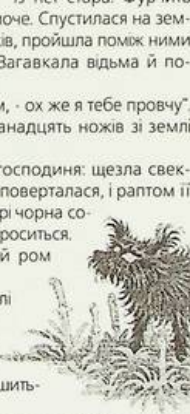
Сако дєтєгара авлас ай адєс най. Дїкгєл е рани анде удвара калє джуклєс нашєл, ровєл ай андо кгер мангєл пєс.

- Сой кадо?
О терно ром пгєндас е ранякє, сар сас е бувт.

Пгєнєл о терно ром е чувра анда пгув ільом аврі, гой е пгурї-чоханї канїкаскє май бутт те на керєл насупїє, чорпє. Те вой дївєлас руконеске, тай мєк ачєл джуклякє.

Тільки один молодий ром заснути не може, дуже вже погляд старої у душу запав. Лежить хлопчець на підлозі й прикидається, нібито спить. А сам очі ледь відкрив й дивиться, що стара робить.

Романе чачіне

Ромські приказки

1. Лачге манушеске саворо гін лачго. *Добрий людині все добре.*
2. Со тутар аврі джал, екгвар ке тутє авєла палпале. *Що від тебе йде, колись до тебе й повернеться.*
3. Лачго гірос джал дур, налачго гїйрос джал дуредєр. *Добра слава йде далеко, погана ще далі.*
4. Аврескеро чгаво, муро чгаво - те хал камен сол дуй. *Чуже дитя, моє дитя - їсти хочуть оба.*

Анекдоти

Сидять два роми у камері. Один питає:
- Дожи, тебе за що посадили?
- Та огірки вкрав. Три роки дали.
- А ти за що?
- А я за кури. Пятнадцять дали.
- Та що, гадже, зовсім подуріли?
- Ні, то кури подуріли: свекруху вигребли.

◆◆◆◆◆
Іде ром по ярмарку. Вживот так порожньо, що аж у вухах дзвенить. Дивиться - чоловіки пельмени трясують. Підходить ром до них й каже:
- Слушайте, як ви це їсти можете? Я тільки глину на них - як усього вивертає! Тут один чоловік пропонує:
- А давайте нагадаємо цього циганина! Скрутили бідолагу, двоє за руки тримають, один пельмени до рота кидає. Ром виривається, кричить:
- Краще нехай один тримає, а двоє кидають!

Відповіді на загадки № 12 (41): Євген. Жеба.

РОМАНІ ЯГ
Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства
Реєстраційне свідоцтво Зт 173 від 26 лютого 1999 р.
Шеф-редактор **Аладар АДАМ**
Редактор **Євгенія Навроцька**
Редакція не завжди поділяє позицію авторів. За точність наведених фактів відповідає автор. Редакція зберігає за собою право виправляти мову і скорочувати матеріали.
Повний або частковий передрук матеріалів дозволяється лише з посиланням на "Романі Яг".
АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м.Ужгород, вул.Тельмана, 1/48а, телефакс 1-58-05.
E-mail: romyag@tn.uz.ua
http://www.romaniyag.uz.ua
Видруковано в Ужгородській міській друкарні, вул. Руська 13.
Умови: друк. арк. 2,5. Тираж 2500. Зам. № 1415